

In memoriam Milana Hamadu (9. septembra 1933 – 13. februára 2023)

Fedor Matejov

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 70, 2023, no. 6, pp. 761-763

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.6.11>

Do ticha, ktoré obklopuje zosnulého, môžu najprimeranejšie zaznieť dávne slová biblické a liturgické, prípadne ešte tak slová poézie, ktorými sa vedel dať rozochvieť, inšpirovať vo svojom živote, práci, písaní, aby to ďalej – ako svoje povolanie či poslanie – sprítomňoval a sprostredkoval pre druhých.

Ak sa predsa len váhavo a s rozpakmi ujímam slova ako čitateľ a ctiteľ Milana Hamadu, tak preto, aby som nahlas pripomenul, na čo v dňoch jeho odchodu a lúčenia sa s ním myslíme.

Iniciačné šesťdesiate roky

Sú to iniciačné šesťdesiate roky, ktoré ako kritik, analytik, interpret, polemik súdobej literatúry spoluutváral – s dôrazom na svojbytnosť umeleckej tvorby proti vonkajškovým mocenským nárokom a zároveň s dôrazom na jej ľudsky platnú výpoveď, ktorou nás má osloviť, zasiahnuť. Svoje kritické písanie šťastne zhrnul v dvoch knižných súboroch *V hľadani významu a tvaru* (1966) a *Básnická transcendencia* (1969). Už vtedy bolo zrejmé, že sú to kľúčové knihy desaťročia. Dnes po viac ako polstoročí javí sa *Básnická transcendencia* ako jedna zo základných kníh slovenského písania o literatúre v druhej polovici 20. storočia. V premenách/dejínach slovenskej literatúry sú kritiky, eseje, štúdie M. Hamadu partnermi poézie Valentína Beniaka, Laca Novomeského, Janka Silana, Pavla Bunčáka, Ivana Kupca, Vojtecha Mihálika, Miroslava Válka, Milana Rúfusa, Jána Stacha, Jána Ondruša, Mikuláša Kováča, Jozefa Mihalkoviča, Jána Buzássyho, sú partnermi próz Dominika Tatarku, Jána Johanidesa, Vincenta Šikulu, Rudolfa Slobodu, Pavla Vilikovského. Sám sa vo svojom písaní situoval – súhlasne či diskusne – voči Štefanovi Krčmérymu, Milanovi Pišútovi, Michalovi Chorváthovi, Jozefovi Felixovi, Jozefovi Bžochovi, Vladimírovi Petříkovi, Oskárovi Čepanovi... Výpočet aspoň

762 sčasti naznačuje, načrtáva vnútornú duchovnú autobiografiu-autoportrét samotného M. Hamadu. Aj pri terajšom, pietou poznačenom listovaní stále prekvapuje množstvom nevyťažaných podnetov či inšpirácií.

Kritická existencia

Úsilie vystihnúť významové gesto konkrétneho autora alebo podať jemnú analýzu či parafrázu nuáns jeho textov vždy vedie otázka najelementárnejšia a najťažšia – ako byť, ako existovať neúhybne v situáciách, do ktorých je človek postavený, nemať v nich alibi, ale vzpruhu k nasadeniu, životnému, významovému, básnivému presahu. Tu každý – aj spisovateľ, aj kritik – odpovedá sám sebou. „Najväčšiu zodpovednosť má človek voči sebe, a nie voči spoločnosti,“ znie prísna, strohá formulácia z polovice šesťdesiatych rokov. Tu sa písanie M. Hamadu vychýľuje zo samozrejme, čo ako skvele praktizovanej literárnej kritiky a literárnej vedy, aby sa dotklo oblasti, kde slovami básnika „veci svedomia, cti, tajomstva, krásy / nútia ťa klaknúť –“. (Aj keď sa tak deje poväčšine v osamotenosti, až zoči-voči smútiacim pozostalým si človek náhle uvedomí, koľko muselo byť za tým tichej podpory, trpezlivosti, porozumenia zo strany najbližších – v časoch priaznivých i nepriaznivých...)

Medzi dejinami a kritikou

Politicky motivovanému vylúčeniu z verejného literárneho a vedeckého života sedemdesiatych a osemdesiatych rokov čelil M. Hamada postupne sústredenou prácou literárneho a kultúrneho historika starších epoch slovenských dejín, a tak v roku 1995 mohol predložiť obsiahly zväzok *Zrod novodobej slovenskej kultúry*. Sklon šesťdesiatych rokov a prelom osemdesiatych a deväťdesiatych rokov preklenuli eseje, kritiky, štúdie vo zväzku s príznačným názvom *Sizyfovský údel* z roku 1994. Pred desiatimi rokmi, pri osemdesiatinách, sústredil M. Hamada svoju opätovnú účasť na rekonštrukcii dejín literatúry 20. storočia (predovšetkým nadrealizmu, katolícka moderna, V. Mihálik, J. Ondruš) i na aktuálnom literárnom dianí do troch zväzkov *Kritických komentárov* (2011 a 2013) a do finálneho dialogického zväzku *Odpovedí* (2013).

„Kolíska“ a „zvon“

Možno bolo treba radšej hneď dať slovo básnikovi, s ktorým sa M. Hamada lúčil v bratislavskom krematóriu pred viac ako dvadsiatimi rokmi, J. Ondrušovi: „Navečer padáš do klaknutia, / od kolien z neho vyčnievaš, // vnáraš sa doň, boríš a si vtedy / o klaknutie menší od seba, // schod klaknutia je hlboký, / vedie do zeme a schádzaš po ňom, / vzdaluješ sa po klaknutí, // a naložíš si na klaknutie, / naberieš naň a zdvihneš, vlečieš, // kolísku, ktorú ti rozhojdali / vedno so zvonom a biješ na kolísku / vždy ťažším srdcom v ľavom boku, // odzváňa ti kolíska, si jej na odchode, / jasným hlasom odprevádza na ceste, // prebúdzáš sa do zvona a rastieš v ňom, / vo zvone sa staviaš na nohy a plačeš / a zo zvona starneš hlavou cez okraj, // navršíš si na klaknutie, hĺbiš / sa doň pod ťarchou a klaknutie / ťa prehĺta...“ (z básne *Klaknutie* zo zbierky *Mužské korenie* z roku 1972).

„Kolíska“ a „zvon“ a medzi nimi – slovami iného básnika – „boj a práca, stesk a ston“.

Dve lásky

Po básnikovi patrí sa dať slovo tomu, o kom tu zadržavo bola reč. Na otázku, „ako sa rodí kritik“, odpovedal M. Hamada v roku 2003 priam emfaticky: „Ako básnik – z lásky k poézii a z radosti z myslenia. Oboje som v sebe objavil a obidve tieto lásky ma dodnes neopustili. [...] Mojimi láskami boli poézia a filozofia.“ Azda mu chvíľami boli útechou či potechou aj v ťažkostiach a tiesňach sklonu ľudského života. Dnes tu pomyselne lásky-múzy stoja s tvármi zakrytými smútočným závojom a my s nimi môžeme vzdať česť životu, práci, dielu M. Hamadu.

Odznelo na pohrebe prof. PhDr. Milana Hamadu, DrSc., v bratislavskom krematóriu 20. februára 2023.